

PATRICOLO AND OTHERS v. Italy (№ 37943/17, № 54009/18 та № 20655/19)

Обставини справи

Справа стосувалася рішень Касаційного Суду про неприйнятність скарг заявників з питань права, постановлені через недотримання формальних вимог, спочатку розроблених для паперового документообігу та адаптованих цими судовими рішеннями до контексту документів, що подаються в електронному вигляді до судів нижчих інстанцій.

Заявниками є четверо громадян Італії: Mario Patricolo, Milvia Brutti, Marcella Angeloni та Fausto Roda, які народилися у 1953, 1945, 1950 та 1949 роках відповідно, а також компанія з обмеженою відповідальністю Immobiliare Il Castelletto S.R.L. з місцезнаходженням в Казаріле (Італія). Заявники за кожною із заяв подавали до Касаційного Суду скарги з питань права, які були визнані неприйнятними через неподання до канцелярії цього суду повідомлення про вручення рішень, які вони хотіли оскаржити.

Пан Patricolo і пані Brutti (№ 37943/17) подали скаргу з питань права в контексті цивільного провадження проти їхнього колишнього адвоката після того, як Апеляційний суд Верони скасував рішення, ухвалене на їхню користь. Рішення Касаційного Суду про неприйнятність скарги було постановлено 30 листопада 2016 року.

TOB Immobiliare Il Castelletto S.R.L. (№ 54009/18) подало скаргу з питань права в контексті виконавчого провадження проти нього, зокрема, оскарження наказу про накладення арешту на майно в Окрузному суді Мілана. 9 травня 2018 року Касаційний Суд цю скаргу відхилив.

У 2017 році Апеляційний суд Болоньї скасував судові рішення і визнав договір купівлі-продажу, сторонами якого були пані Angeloni та пан Roda (№ 20655/19), недійсним. Вони подали скаргу з питань права до Касаційного Суду, яку було відхилено 5 жовтня 2018 року.

Посилаючись переважно на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявники скаржилися, що рішення Касаційного Суду про визнання їхніх скарг з питань права неприйнятними через недотримання формальних вимог і строків, встановлених статтею 369 Цивільного процесуального кодексу та статтею 9 Закону № 53/1994, були надмірним формалізмом і необґрунтовано обмежували їхнє право на доступ до суду.

Оцінка Суду

Нещодавно ЄСПЛ підтвердив загальні принципи щодо обмежень права на доступ до суду у справі *Dos Santos Calado and Others v. Portugal*, (№ 55997/14 та 3 інші, §§ 108–17, 31 березня 2020 року) (пункт 67 рішення).

Що стосується доступу до апеляційних або касаційних судів, ЄСПЛ повторив, що застосування пункту 1 статті 6 Конвенції залежить від особливостей відповідного провадження і що необхідно брати до уваги всю його процедуру у національному правовому контексті та роль касаційної інстанції. Крім того, умови прийнятності скарги з питань права можуть бути суворішими, ніж для звичайної скарги (див. рішення у справі *Zubac v. Croatia*, [GC], № 40160/12, § 82, від 5 квітня 2018 року). ЄСПЛ оцінював відповідність пункту 1 статті 6 Конвенції декількох видів формальностей, що регулюють подання скарги до Касаційного суду (див., серед інших джерел, рішення у справах *Levages Prestations Services v. France*, від 23 жовтня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-V; *Miessen v. Belgium*, № 31517/12, 18 жовтня 2016 року; *Trevisanato v. Italy*, № 32610/07, 15 вересня 2016 року; *Succi and Others v. Italy*, № 55064/11 та 2 інші, 28 жовтня 2021 року; та *C.N. v. Luxembourg*, № 59649/18, 12 жовтня 2021 року). У справі про відмову в доступі до суду через те, що скарга була подана на папері, а не через електронну платформу, ЄСПЛ визнав важливість оцифрування правосуддя для Договірних Держав і встановив, що цифрові технології можуть сприяти кращому здійсненню правосуддя. Однак він підкреслив, що встановлення вимог щодо подання документів в електронному вигляді має бути пропорційним переслідуваній законній меті (*Xavier Lucas v. France*, № 15567/20, §§ 46–47, 9 червня 2022 року) (пункт 68 рішення).

З практики ЄСПЛ очевидно, що право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням; такі обмеження допускаються непрямым чином, оскільки право на доступ за своєю природою вимагає регулювання з боку Держави, яка користується певною свободою розсуду в цьому відношенні. Хоча остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції залишається за ЄСПЛ, до його функцій не входить підміняти оцінку національних органів влади будь-якою іншою оцінкою того, що може бути найкращою політикою в цій сфері. Тим не менше, обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати доступ, що залишився у особи, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. Крім того, обмеження не буде сумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не переслідує законну мету і якщо не існує розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами і метою, яку намагаються досягти (див. *Zubac*, згадане вище, § 78; *Dos Santos Calado* та інші, згадане вище, §§ 109–10) (пункт 69 рішення).

Для того, аби визначити пропорційність обмеження доступу до судів вищої інстанції, ЄСПЛ ураховує три фактори, а саме: (i) передбачуваність обмеження, (ii) хто саме – заявник чи Держава-відповідач – має нести негативні наслідки помилок, допущених під час провадження, які призвели до відмови заявнику в доступі до суду вищої інстанції, та (iii) чи можна сказати, що обмеження, про які йдеться, пов'язані з «надмірним формалізмом» (див.

згадане вище рішення у справі Zubac, § 85; Dos Santos Calado and Others, згадане вище, §§ 113–16; і Xavier Lucas, згадане вище, § 43) (пункт 70 рішення).

Заява № 37943/17

Заявниками за цією заявою не заперечувалося, що вони не подали повідомлення про вручення оскаржуваного судового рішення у строк, встановлений пунктом 1 статті 369 ЦПК, попри те, що цей обов'язок був чітко встановлений законом та усталеною практикою Касаційного Суду. Вони скаржилися, що визнання їхньої скарги неприйнятною було надмірним формалізмом, зважаючи на серйозні наслідки втручання в їхнє право на доступ до суду, а також на той факт, що вони виправили свою процесуальну помилку, подавши повідомлення про вручення на більш пізній стадії провадження (пункт 77 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що відповідно до статей 325 та 326 ЦПК, скарги до Касаційного Суду мають бути подані протягом 60 днів з дня вручення оскаржуваного судового рішення. Обов'язок подати до канцелярії суду повідомлення про вручення оскаржуваного судового рішення дозволяє Касаційному Суду оцінити, чи був дотриманий цей строк, і, зрештою, перевірити, що судові рішення, на яке подано скаргу, ще не набрали законної сили (пункт 79 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що відповідно до пункту 1 статті 369 ЦПК, стосовно обов'язку подати повідомлення про вручення протягом 20 днів з моменту останнього вручення скарги, дотримання цього правила дозволяє Касаційному Суду прийняти рішення про прийнятність скарги на найбільш ранній стадії провадження та за допомогою прискореної процедури (пункт 80 рішення).

ЄСПЛ, серед іншого, вказав, що недотримання заявниками статті 369 ЦПК призвело до того, що касаційний суд не мав можливості оцінити, чи були дотримані строки для подання скарг на ранній стадії провадження. Крім того, ЄСПЛ не переконав аргумент заявників про те, що вони повинні були мати можливість виправити свою процесуальну помилку, подавши повідомлення про вручення на більш пізній стадії. ЄСПЛ зазначив, що прийняття несвоєчасних подань зірвало б мету забезпечення швидкого здійснення провадження і не дозволило б Касаційному Суду вирішити питання про прийнятність касаційної скарги без необхідності вжиття додаткових заходів і без затримок. Таким чином, оскаржуваний захід був адекватним для досягнення законної мети, що переслідувалася (пункт 82 рішення).

Що стосується серйозності наслідків для права заявників на доступ до суду, ЄСПЛ нагадав, що з огляду на особливий характер ролі Касаційного Суду, який обмежується перевіркою правильності застосування закону, він може погодитися з тим, що процедура, якої дотримується Касаційний Суд, може бути більш формальною, особливо у провадженнях, подібних до справи, про яку

йдеться, де заявників представляв адвокат-спеціаліст, який був членом колегії адвокатів при Верховному Суді. Крім того, скаргу до Касаційного Суду у цій справі було подано після того, як вимоги заявників були розглянуті як судом першої інстанції, так і апеляційним судом, які мали повну юрисдикцію (див. *Levages Prestations* цит. вище, § 48; *Succi and Others*, цит. вище, §§ 105 і 113; і *C.N. v. Luxembourg*, цит. вище, § 55) (пункт 83 рішення).

За цих обставин не можна стверджувати, що рішення Касаційного Суду становило непропорційну перешкоду, яка порушила саму суть права заявників на доступ до суду, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції, або виходило за межі національної свободи розсуду. Тому порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було (пункти 84–85 рішення).

Заяви №№ 54009/18 та 20655/19

З матеріалів справи вбачалося, що заявники у строк, встановлений пунктом 1 статті 369 ЦПК, подали паперові копії оскаржуваних рішень разом із повідомленням про вручення, надісланим їм сертифікованою електронною поштою. Більше того, компанія-заявник за заявою № 54009/18 також подала завірену копію оскаржуваного рішення разом зі своєю скаргою, тоді як заявники за заявою № 20655/19 подали паперову копію оскаржуваного рішення разом із засвідченням того, що документ є точною копією електронного оригіналу на пізнішій стадії провадження. Однак беззаперечним був той факт, що заявники також не подали до канцелярії суду засвідчення того, що паперова копія повідомлення про вручення є точною копією оригіналу, і що на цій підставі Касаційний Суд визнав їхні скарги з питань права неприйнятними (пункт 86 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що стаття 369 ЦПК встановлює обов'язок подавати «засвідчену» копію оскаржуваного судового рішення разом із повідомленням про вручення. У той час як у паперовому провадженні це положення вимагає подання оригіналу повідомлення про вручення, той факт, що на той час у Касаційному Суді не було можливості подавати документи в електронному вигляді, створив необхідність тлумачити це положення як таке, що дозволяє подавати паперові (друковані) копії оригіналів електронних документів, які були створені в межах провадження в судах нижчих інстанцій (пункт 89 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що на момент подачі скарг їхнє електронне подання в Касаційному Суді ще не було запроваджено. Тому у випадках, коли оскаржуване рішення було надіслано сертифікованою електронною поштою, адвокатам доводилося робити паперові (друковані) копії електронних документів для того, аби подати їх до канцелярії Касаційного Суду (пункт 91 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що заявники не стверджували, що для них було матеріально неможливо зробити паперові копії. Більше того, ЄСПЛ погодився з Урядом, що подання засвідчення того, що документи є справжніми копіями, не було надмірно обтяжливим, оскільки воно лише вимагало від адвокатів написати та підписати таке засвідчення на паперових копіях перед тим, як подавати їх до канцелярії (пункт 92 рішення).

Хоча ЄСПЛ не вправі ставити під сумнів правову аргументацію, якої дотримується Касаційний Суд при тлумаченні національного законодавства, він повторив, що при застосуванні процесуальних норм національні суди повинні уникати надмірного формалізму, який може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду, передбаченого пунктом 1 статті 6 Конвенції. ЄСПЛ також вважав, що право на доступ до суду порушується, коли правила перестають слугувати цілям правової визначеності та належного відправлення правосуддя і утворюють своєрідний бар'єр, що перешкоджає стороні у справі розглянути її справу по суті компетентним судом (див. Zubac, цит. вище, § 98). ЄСПЛ також постановив, що національні суди повинні уникати надмірного формалізму, беручи до уваги практичні перешкоди, з якими заявники можуть зіткнутися при використанні нових технологій (див. Xavier Lucas, цит. вище, § 57). У контексті зростання цифровізації правосуддя в Договірних Державах ЄСПЛ урахує думки, висловлені КРЄС (див. пункти 44 і 46 цього рішення) щодо використання цифрових технологій при здійсненні правосуддя. КРЄС вважає, що нові технології повинні використовуватися як інструмент для покращення ефективного та практичного доступу до правосуддя, а також що повинен існувати судовий нагляд за їх застосуванням для забезпечення процесуальних прав сторін (пункт 94 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що заявники подали паперові копії оскаржуваних рішень разом з повідомленням про їх вручення у строк, встановлений пунктом 1 статті 369 ЦПК. Таким чином, на відміну від ситуації, яку ЄСПЛ спостерігав в контексті заяви № 37943/17, дата вручення оскаржуваних рішень була включена до матеріалів справи на ранній стадії провадження. Таким чином, Касаційний Суд мав змогу без вжиття будь-яких подальших заходів та без зволікань перевірити, що скарги заявників були подані з дотриманням строків, встановлених статтями 325 та 326 ЦПК (пункт 98 рішення).

Що стосується ризику того, що паперові копії можуть не відповідати електронним оригіналам, ЄСПЛ, насамперед, зазначив, що згідно з національним законодавством цілісність документів, які подаються до суду, зазвичай забезпечується кримінальними та дисциплінарними санкціями, доступними у разі порушення обов'язків (див. пункт 42 цього рішення). Більше того, чи є паперові копії справжніми копіями електронних оригіналів, можна легко перевірити, запропонувавши заявникам подати відповідне засвідчення

на більш пізній стадії провадження. Це особливо актуально в контексті переходу від паперового до електронного провадження, коли необхідність адаптації формальних вимог, розроблених для паперових документів, вимагає певної гнучкості в їх застосуванні до електронних. Аналогічну думку було висловлено в Керівних принципах щодо електронного подання документів до суду (e-filing) та цифровізації судів (CEPEJ (2021)15), де КРЕС рекомендувала Державам забезпечити певну гнучкість та обмежити адміністративний тягар для користувачів при трансформації судових процедур та впровадженні систем електронного діловодства (див. пункт 45 цього рішення) (пункт 99 рішення).

Повертаючись до обставин цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що на той час, коли Касаційний Суд міг ухвалити рішення (тобто після спливу строку, встановленого статтею 370 ЦПК; див. пункти 26 та 34 цього рішення), сторони, які вручили заявникам оскаржувані судові рішення, з'явилися у провадженні в Касаційному Суді (див. пункти 14 та 20 цього рішення) та підтвердили (щодо заяви № 54009/18) або, принаймні, не заперечували (щодо заяви № 20655/19) дату вручення. Крім того, щодо можливості заявників подати посвідчення на більш пізній стадії провадження ЄСПЛ зазначив, що на той час усталена практика Касаційного Суду не дозволяла це зробити поза межами строків, встановлених пунктом 1 статті 369 ЦПК (див. пункти 37–39). Відповідно до цієї судової практики, недотримання такого строку було достатнім для визнання скарги неприйнятною. З огляду на це ЄСПЛ погодився із заявниками за заявою № 20655/19, що вони не мали реальної можливості уникнути визнання їхньої скарги неприйнятною, подавши засвідчення на більш пізній стадії провадження (пункт 101 рішення).

За цих обставин ЄСПЛ вважав, що відсутність засвідчення того, що паперові копії повідомлення про вручення були справжніми копіями, не завадила Касаційному Суду оцінити дотримання короткого строку для подачі скарги на найбільш ранній стадії провадження. Отже, визнання скарг неприйнятними, до того ж без надання заявникам справедливої можливості подати засвідчення на більш пізній стадії – особливо на перехідному етапі від паперового до електронного провадження – вийшло за межі мети забезпечення правової визначеності та належного здійснення правосуддя і створило перешкоду, яка завадила заявникам отримати розгляд їхньої справи по суті в Касаційному Суді (пункт 102 рішення).

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) за заявою № 37943/17.

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції за заявами № 54009/18 та № 20655/19.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 травня 2024 року та набуло статусу остаточного 23 серпня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.